

SHET EL MAMLEKETLERDE MAMLEKETLIK-JEKE SHERIKSHILIK MEXANIZMLERIN RAWAJLANDIRIWDIŃ ALDIŃGI TAJIRIYBELERI

Jumanazarov Oserbay Seytmuratovich
QMU “Ekonomika” kafedrası úlken oqıtıwshısı

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада хизмат кўрсатиш соҳасида хорижий давлатларда давлат-хусусий шерикчилик муносабатларини ривожлантиришнинг илғор тажрибалари хусусида сўз юритилади.

Калит сўзлар: минтақа, давлат-хусусий шерикчилик, давлат-ижтимоий шерикчилиги, инфратузилма, хизматлар соҳаси.

АННОТАЦИЯ

В данной статье говорится о передовом опыте развития отношений государственно-частного партнёрства в зарубежных странах в сфере услуг.

Ключевые слова: регион, государственно-частное партнёрство, государственно-социальное партнёрство, инфраструктура, сфера услуг.

ABSTRACT

This article talks about the best practices in the development of public-private partnerships in foreign countries in the service sector.

Keywords: Region, public-private partnership, public-social partnership, project, infrastructure, service sector.

Evropaniń kóp mámleketlerinde mámleket basqarıwdıń keskinlesiwi hám mámleketlik-jeke sherikshilik modellerine sın kóz qarastan jantasıwlarıń ámelde bolıwına qaramastan bunday sherikshilik mexanizmlerin qollap-quwatlaw boyınsha bir qatar ilajlar ámelge asırılıp atır. Sonıń menen birge, dúnyanıń basqa rawajlangan hám rawajlanıp atırǵan mámleketlerinde de tap sonday tendentsiyalar gúzetilip atır. Bunıń tiykarǵı sebebi, bir tárepden xalıq sanınıń, kárxana hám shólkemler sanınıń jıl sayın artıp barıwı, kommunal xızmetler hám infrastrukturaniń ósip baratırǵan talapları ortasındaǵı ayırmashılıq bolsa, ekinshi tárepten, mámleket finansı hám byudjeti tárepinen ornatılǵan sheklewlerdiń bar ekenligi esaplanadı. Bunnan tısqari, xalıq, fizikalıq hám yuridikalıq shaxslar investitsiyalarınan nátiyjeli paydalanıw, olardı mámleket sektorınıń múmkinshilikleri sheklengen tar tarawlarǵa jóneltiriw joqarı sociallıq-ekonomikalıq nátiyje beredi.

Ullı Britaniyada ótken ásirdeń 80 jıllarınıń basınan baslap, polat hám avtomobilsazlıq sıyaqlı klassik "bazar" tarmaqları kárxanalarınıń mámleket aktsiyaları paketleriniń satılıwı, telekommunikatsiya, energetika, temir jol hám basqa tarawlarda iskerlik júrgizetuǵın kommunal xızmetler salasındaǵı kárxanalardı menshiklilestiriw baslandı. 90 - jıllardıń baslarında Ullı Britaniya menshikli strukturalarǵa social xızmetler sektorına " kirisiw" di zárúr shárt-shárayatlardı anıq belgilew arqalı ańsatlastırıwı kerek bolǵan "menshikli finanslıq belsendilik" tuwrısındaǵı nızamdı qabılladı (Private Finance Initiative, PFI).

Bul nızam tiykarında jol qurılısı, transport, den sawlıqtı saqlaw, huqıqtı qorgaw hám qorǵanıw tarawlarında ulıwma baxası 32 mlrd. yevroga teń 450 den artıq joybarlar ámelge asırıldı. Biraq, bunda tek ǵana bir neshe jaǵdaylarda ǵana iri proektler haqqında sóz júrgiziw múmkin yaǵnıy qunı 150 mln. yevrodan asatuǵın proektler olardıń ulıwma sanınıń derlik 7 protsenti hám kópshilik joybarlardıń qunı 1, 5-30 mln. yevroga deyin bolǵan bahalardı quraydı.

Ulıwma alǵanda, YeI da bunday proektlerdi islep shıǵıwda tómendegi tendentsiyalar gúzetilip atır :

- Evropanıń bir qatar mámleketleri - Irlandiya, Portugaliya, Ispaniya hám Italiyada - proektlerdi ámelge asırıwda mámleketlik-jeke sherikshilikti támiyinleytuǵın nızamlar qabil etilgen;

- Gollandiya, Germaniya hám Avstriyada sınaq -tájiriybe proektlerin ámelge asırıw ele rawajlanıwdıń dáslepki basqışında. Germaniyada mámleketlik-jeke sherikshiliktiń keńeyiwi menen transport hám jol infrastrukturasını rawajlandırıwda úlken keleshekler ámelde;

- Evropa awqamına aǵza jańa mámleketlikler - Vengriya, Shexiya, Slovakiya, Xorvatiya hám Polsha - infratuzilmani rawajlandırıwda YeI aǵzalarınan orqada qalıp, qospa proektlerdi islep shıǵıw hám ámelge asırıwları zárúr ;

- Kanada hám Avstraliyada mámleketlik-jeke sherikshilik túsiniǵi mámleket programmalarına kiritilgen;

- kóplegen rawajlanaetgan mámleketlerde (Malayziya, Argentina hám basqalar) birinshi proektleri de mámleketlik-jeke sherikshilik qatnasıwında islep shıǵılıp atır.

Eger mámleketlik-jeke sherikshilik programmaları hám proektlerin kóbirek tarmaqlarda ámelge asırıw múmkin bolsada, ádetde olar tek ǵana jámiyetlik transportı, taslandıqtı tasıw hám qayta islew, den sawlıqtı saqlaw tarawlarında gúzetilip atır.

Mámleketlik-jeke sherikshilik kontseptsiyası mámleket xızmetlerin kórsetiw, jámiyetlik infra-strukturasını jaratıw yamasa modernizaciyalaw boyınsha sherikligin tártipke soluvchi hár qanday shártname munasábetlerin rawajlandırıwdı óz ishine aladı. Mámleketlik-jeke sherikshilik modelleri hám proektleri, olardı islep shıǵıw hám

ámelge asırıwdıń ámeliy usılları kózqarasınan, proektlerdi finanslıq támiynlewdiń klassik metodları hám tártiplerin islep shıǵıw retinde qorib shıǵılıwı múmkin.

Mámleketlik-jeke sherikshilik Evropa awqamınıń regionlıq siyasat boyınsha komissiyası “... dástúriy tárzde mámleket sektori tárepinen ámelge asırılıp kelinggen hám finanslashtırılğan investitsiya joybarlarınıń menshikli sektorǵa beriliwi”, BMSH bolsa “... mámleket sektori tárepinen islep shıǵarılatuǵın hám usınıs etiletuǵın xızmetlerdi finanslıq támiynlew, joybarlaw, uzaq múddetli ámelge asırıw hám ob’ektlardi isletiw, risklardı menshikli investorga ótkeriw, mámleket hám jergilikli strukturalar menen huqıqiy adamlardıń kóp qırlı uzaq múddetli shártnama formaların ámelge asırılıwı bolıp tabıladı”, Jáhán banki “Mámleketlik-jeke sherikshilik -menschikli tárep hám mámleket organı ortasındaǵı mámleket aktivlerin jaratıw yamasa xızmetlerin usınıw ushın uzaq múddetli shártnama”, OTB “Mámleketlik-jeke sherikshilik -infratuzilma yamasa basqa xızmetlerin kesiminde social hám menshikli shólkemler ortasındaǵı múmkin bolǵan barlıq munasábetler diapazonı bolıp tabıladı ”, AQSh Federal transport bólimi “Mámleketlik-jeke sherikshilik - dástúriy qatnasıwına salıstırǵanda menshikli serikke mámleket menen munasábetlerde kóbirek qatnasıwına múmkinshilik jaratıwshı shártnamalıq shártlesiw bolıp, usı shártlesiw ádetde húkimet organı menen menshikli kompaniya ortasında modernizaciyalaw, qurılıs, isletiw, arnawlı bir ob’ektti, sistemanı saqlaw yamasa basqarıwdı názerde tutadı ” dep keltiriledi.

“Húkimet yamasa social sektor tárepinen menshikli kompaniyalar menen paydalanıwshılardan tólewler undirish ornına infratuzilma xızmetlerin menen támiyinlewge qaratilǵan shártnamalıq yamasa kontsession shártlesiw joybarlari” Indiya húkimeti tárepinen mámleketlik-jeke sherikshilik dep ataladı. Mámleketlik-jeke sherikshilik boyınsha milliy konsullik, “Mámleketlik-jeke sherikshilik - mámleket organı (federal, shtat, munitsipial dárejelerde) hám menshikli shólkem tárepinen dúziletuǵın shártnamalıq shártlesiw bolıp, oǵan kóre tárepler ortasında minnetlemeler hám aktivler social paydalaniletuǵın ob’ektlardi jumısqa túsiriw hám de xızmetlerdi usınıw boyınsha óz-ara bólistiriledi. Usınıń menen birge, tárepler óz-ara tovar hám xızmetlerdi satıwdan keletuǵın potencial paydalar, resursların da bólistiredi”.

Kanada hám Britaniya Kolumbiyası, “Mámleketlik-jeke sherikshilik - mámleket hám biznes ortasındaǵı aktivlerdi jaratıw hám xızmetlerdi usınıw boyınsha májburiy shártnama bolıp, mákánlar ortasında risk hám minnetlemelerdi bólistiriwdi ornatadı ”.

Avstraliyada “Mámleketlik-jeke sherikshilik - mámleket tapsırmasına kóre infrastruktura hám basqa xızmetlerdi usınıw boyınsha menshikli sektorǵa aqshası tolıq beriletuǵın tapsırması”, Irlandiyada bolsa “mámleket tárepinen dástúriy tárzde ámelge asırılatuǵın xızmetler usınıw hám basqa joybarlardı ámelge asırıw boyınsha shártlesiw”, Gongkongda “óz-ara hár bir tárep kárxanaǵa tiyisli úles qosıw arqalı

mámleket xızmetlerin kórsetiwge menshikli tárepti tartıw boyınsha shártnamalıq pitim”, Jańa Zelandiyada “..ob’ekt yamasa aktivlerdi jaratıw yamasa barların rekonstruktsiya qılıwdı hám xızmetler kórsetiwdi názerde tutatuǵın uzaq múddetli shártnamalar ” mámleketlik-jeke sherikshilik dep qabıl etilgen.

Frantsiyada “Sherikshilik shártnaması - basqarıw shártnama bolıp, oǵan kóre mámleket yamasa mámleket shólkemi úshinshi tárepke tek úles qosıw menen qatnasıwdan tısqarı bolǵan, investitsiyalar amortizatsiya normalarında belgilengen, kelisim finanslıq shártlerde mámleket xızmetlerin usınıw ushın zárúr bolǵan qurılıs, qayta qurıw, sawlıqtı saqlaw, paydalanıw, materiallıq hám materiyallıq emes aktivlerdi basqarıw menen baylanıslı, tolıq yamasa bólek finanslıq támiynlewge tiykarlangan minnetlemelerdi júkleytuǵın shártnama ” dep qabıl etilgen bolsa, Braziliyada mámleketlik-jeke sherikshilik shártnamaları mámleket yamasa mámleket shólkemleri hám menshikli shólkemler ortasında mámleket sektorınıń mápleri jolında ornatılǵan tártipte kárxanalardı shólkemlestiriw, basqarıw minnetlemesi menen menshikli sektorǵa finanslıq támiynlew, investitsiyalaw hám de taǵı basqarıw juwapkerligin júklewdi názerde tutatuǵın qatnasıqlardı” názerde tutadı.

Juwmaqlap aytqanda, AQShdan tısqarı, barlıq mámleketlerde mámleketlik-jeke sherikshilikti ámelge asırıwdıń barlıq qaǵıydaları, sharayatları nızamlı -normativ tárepten nızamshılıqta bekkemlenip qoyılǵan. Sonıń menen birge, joqarıdaǵı barlıq mámleketlerde mámleketlik-jeke sherikshilik joybarları sanınıń artıwı hám processtıń quramalılasıp barıwı menen birge arnawlı mámleketlik-jeke sherikshilik orayları, joybarlar monitoringi boyınsha strukturalar sholkemlestirilip baslandı. Atap ótiw kerek, mámleketlik-jeke sherikshilikniń muǵdarın hám sapa tárepten rawajlanıwı nızamshılıq menen bekkemlengen arnawlı institutlar payda bolǵandan keyin ǵana jedellesdi.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙҲАТИ: (REFERENCES)

1. Ўзбекистон Республикасининг “Давлат-хусусий шериклик тўрисида”ги Қонуни. 2019 йил 10 май. ЎзРҚ-537-сон.lex.uz//
2. Калачева А.В., Ужегова А.М. Анализ форм и моделей государственно-частного партнерства //
3. Ястребов О.А. Организационно-экономический механизм реализации инвестиционно-строительных проектов на основе государственно-частного партнерства. Автореф.дисс. на соис.уч.степ д.э.н. Санкт-Петербург, 2011. <https://refdb.ru/look/1493832-pall.html>
4. Khalmuratov K. P. (2021). Issues of Application of Public-Private Partnership Mechanism in Educational Services Sphere. Annals of the Romanian Society for Cell Biology, 25(2), 08–20. Retrieved from <http://annalsofrscb.ro/index.php/journal/article/view/900>